

โครงการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก ภายใต้โครงการ อพ.สร.-จพ.

อ.ดร.ธงชัย งามประเสริฐวงศ์ และ ผศ.ดร.อาจง ประทัดสุนทรสาร

Thongchai Ngamprasertwong and Art-ong Pradatsundarasar

ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ
10330

Department of Biology, Faculty of Science, Chulalongkorn University, Phyathai road, Pathumwan,
Bangkok, 10330

บทคัดย่อ

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะเสม็ดสาร จังหวัดชลบุรี ระหว่างวันที่ 24-25 มกราคม 2557 และ 23-25 พฤษภาคม 2557 พบค้างคาวจำนวน 3 ชนิด ในบริเวณเกาะเสม็ดสาร เกาะขาม เกาะนางเกือ และเกาะจวง ได้แก่ บนเกาะเสม็ดสาร พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ภาคกลาง *Pteropus lylei* บินมากินผลไม้สุก (ลูกสะเดา) ในช่วงเวลากลางคืน บนเกาะขาม พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนมากกว่า 150 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ บนเกาะนางเกือ พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนอย่างน้อย 50 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ บนเกาะจวง พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ไม่ทราบชนิด *Pteropus* sp. บินออกมาจากเกาะด้านทิศเหนือ เพื่อไปหากินในพื้นที่อื่น นอกจากนั้นยังเห็นร่องรอยการเดินหากิน บริเวณหน้าบ้านพักบนเกาะจวง และเกาะเสม็ดสาร

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ 21-23 เมษายน 2557 สามารถจับค้างคาวได้ 8 ชนิด จำนวนรวมทั้งสิ้น 14 ตัว โดยได้ทำการสำรวจในบริเวณพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ บริเวณสวนส้มโอในแปลง 905 และบริเวณช่องหินตก ดังนี้ ในพื้นที่บริเวณสวนส้มโอ ในแปลง 905 พบค้างคาวจำนวน 2 ชนิด ได้แก่ ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 1 ตัว และ ค้างคาวมงกุฎมลายู *Rhinolophus malayanus* จำนวน 2 ตัว ในพื้นที่บริเวณช่องหินตก พบค้างคาวจำนวน 7 ชนิด ได้แก่ ค้างคาวหน้ายักษ์สามลิบ *Hipposideros larvatus* จำนวน 1 ตัว ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 3 ตัว ค้างคาวมงกุฎมลายูเล็ก *Rhinolophus pearsonii* จำนวน 1 ตัว ค้างคาวมงกุฎเลียนมลายูหางสั้น *Rhinolophus sthenops* จำนวน 2 ตัว ค้างคาวยอดกล้วยปักษ์ *Kerivoula hardwickii* จำนวน 1 ตัว ค้างคาวหูหนูตีนเล็กเขี้ยวสั้น *Myotis siligorensis* จำนวน 2 ตัว ค้างคาวจมูกหลอดหูสั้น *Murina cyclotis* จำนวน 1 ตัว นอกจากนั้นจากการสำรวจยังพบร่องรอยของนกแสกซึ่งมีโครงกระดูกของสัตว์ฟันแทะ ภายในถ้ำพระ ซึ่งคาดว่าจะมาจากนกแสกที่พบภายในถ้ำพระ และจากการสำรวจภายในถ้ำมะนาวผี พบซากค้างคาว และโครงกระดูกค้างคาว

1. บทนำ

ประเทศไทยจัดได้ว่ามีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตสูง อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ของประเทศ ปัจจุบันพบว่าประเทศไทยเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมจำนวนมากกว่า 300 ชนิด (Duengkae, 1998; Bumrungsri *et al.*, 2006) และยังมีรายงานการค้นพบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมชนิดใหม่ในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะค้างคาวและสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดเล็กซึ่งไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัยเท่าที่ควร ทั้งที่สัตว์กลุ่มดังกล่าวมีความหลากหลายสูง คิดเป็นจำนวนมากกว่า 62% ของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมที่พบทั่วโลก (Wilson & Reeder, 2006)

ปัจจุบันสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมหลายชนิดในประเทศไทยกำลังถูกคุกคามจนมีแนวโน้มที่จะสูญพันธุ์เนื่องมาจากมนุษย์ ทั้งจากการล่าสัตว์ การตัดไม้ทำลายป่า การใช้ยาฆ่าแมลงใน การเกษตร นอกจากนี้สัตว์เลื้อยลูกด้วยนมเป็นกลุ่มสัตว์ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมได้ง่ายทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นกลุ่มสัตว์ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ค่อนข้างสูง ดังนั้นการศึกษาความหลากหลายและถิ่นอาศัยของค้างคาวและสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษาจัดได้ว่ามีความสำคัญและจะเป็นการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในการติดตามการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นเนื่องมาจากกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และนิเวศวิทยาที่เกี่ยวกับทรัพยากรสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

สำรวจความหลากหลายของชนิดและแหล่งที่อยู่อาศัยของค้างคาวและสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดเล็กในบริเวณพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

- 3.1 สำนวความหลากหลายของชนิดค้างคาวและสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษา โดยการวางตาข่ายและกับดักชนิดต่างๆ ในถิ่นอาศัยประเภทต่างๆ ที่พบในพื้นที่ศึกษา
- 3.2 จำแนกชนิดของสัตว์ตามเอกสารของ Francis (2008) และ Lekagul & McNeely (1977)
- 3.3 บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ ขนาด น้ำหนัก และลักษณะสัณฐานวิทยาต่างๆ ของสัตว์ที่จับได้ และบันทึกภาพ และจะทำการปล่อยสัตว์ในบริเวณเดิมที่จับได้หลังจากได้ทำการบันทึกข้อมูลต่างๆ แล้ว
- 3.4 บันทึกพิกัดภูมิศาสตร์และข้อมูลทางนิเวศวิทยาอื่นๆ รวมทั้งลักษณะของถิ่นอาศัยย่อยของบริเวณที่พบสัตว์
- 3.5 วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาในภาคสนาม และสรุปผลการศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

- รวบรวมรายชื่อชนิดของค้างคาวและสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษา
- เก็บข้อมูลทางนิเวศวิทยาและข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่อาศัย และปัจจัยทางกายภาพต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. สถานที่ทำการวิจัยและเก็บข้อมูล

- พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะเสมสาร จังหวัดชลบุรี
- พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี

5. ผลการดำเนินงาน

พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะเสมสาร

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวและสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดเล็กในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่เกาะเสมสาร จังหวัดชลบุรี ระหว่างวันที่ 24-25 มกราคม 2557 และ 23-25 พฤษภาคม 2557 พบค้างคาวจำนวน 3 ชนิด ในบริเวณเกาะเสมสาร เกาะขาม เกาะนางเก้อ และเกาะจวง

บนเกาะเสมสาร พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ภาคกลาง *Pteropus lylei* บินมากินผลไม้สุก (ลูกสะเดา) ในช่วงเวลากลางคืน

บนเกาะขาม พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนมากกว่า 150 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ

บนเกาะนางเก้อ พบว่ายังมีค้างคาวปีกถุง *Taphozous* sp. จำนวนอย่างน้อย 50 ตัว อาศัยอยู่ภายในถ้ำ

บนเกาะจวง พบว่ามีค้างคาวแม่ไก่ไม่ทราบชนิด *Pteropus* sp. บินออกมาจากเกาะด้านทิศเหนือ เพื่อไปหากินในพื้นที่อื่น

นอกจากนั้นยังอนุญาตให้ชาวบ้านเดินทางมาหาปลา บริเวณหน้าบ้านพักบนเกาะจวง และเกาะเสมสาร

พื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เยาว์งเขมร

จากการสำรวจความหลากหลายของค้างคาวในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เยาว์งเขมร จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ 21-23 เมษายน 2557 สามารถจับค้างคาวได้ 8 ชนิด จำนวนรวมทั้งสิ้น 14 ตัว โดยได้ทำการสำรวจในบริเวณพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ บริเวณสวนส้มโอในแปลง 905 และบริเวณช่องหินตก

ในพื้นที่บริเวณสวนส้มโอ ในแปลง 905 พบค้างคาวจำนวน 2 ชนิด ได้แก่

- ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎมลายู *Rhinolophus malayanus* จำนวน 2 ตัว

ในพื้นที่บริเวณช่องหินตก พบค้างคาวจำนวน 7 ชนิด ได้แก่

- ค้างคาวหน้ายักษ์สามหลืบ *Hipposideros larvatus* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎปลอมเล็ก *Rhinolophus coelophyllus* จำนวน 3 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎงูยาวเล็ก *Rhinolophus pearsonii* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวมงกุฎเลียนมลายูหางสั้น *Rhinolophus stheno* จำนวน 2 ตัว
- ค้างคาวยอตกกล้วยปึกใส *Kerivoula hardwickii* จำนวน 1 ตัว
- ค้างคาวหูหนูตีนเล็กเขี้ยวสั้น *Myotis siligorensis* จำนวน 2 ตัว
- ค้างคาวจมูกหลอดหูสั้น *Murina cyclotis* จำนวน 1 ตัว

นอกจากนั้นจากการสำรวจยังพบกองสำรอกของนกแสกซึ่งมีโครงกระดูกของสัตว์ฟันแทะ ภายในถ้ำพระ ซึ่งคาดว่าจะมาจากนกแสกที่พบภายในถ้ำพระ และจากการสำรวจภายในถ้ำมะนาวผี พบซากค้างคาว และโครงกระดูกค้างคาว

6. เอกสารอ้างอิง

- Bumrungsri, S., D.L. Harrison, C. Satasook, A. Prajukijtr, S. Thong-Aree and P.J.J. Bates. 2006. A review of bat research in Thailand with eight new species records for the country. Acta Chiropterologica 8: 325-360.
- Duengkae, P. 1998. Wild Mammals in Thailand. Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok.
- Francis C.M. 2008. A Field Guide to the Mammals of Thailand and South-East Asia. Tien Wah Press, Singapore.
- Lekagul, B. and J.A. McNeely. 1977. Mammals of Thailand. Association for the Conservation of Wildlife, Bangkok.
- Wilson, D.E. and D.M. Reeder. 2006. Mammal Species of the World: a taxonomic and geographic reference, 3rd edition. Johns Hopkins University Press, Baltimore.